

С. С. Яценко,
аспірант, юрист відділу Інституту
економіко-правових досліджень НАН України

УДК 346.91

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У МАЛОЗНАЧНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду зобов'язаний відкривати касаційне провадження по малозначним справам лише у визначених ГПК випадках. Проте критерії допуску малозначних справ до касаційного оскарження достатньо оціночні: фундаментальне значення, виняткове значення, значний суспільний інтерес, преюдиційність рішення для іншої справи. Пропонується Верховному Суду напрацювати примірний перелік малозначних справ, які допускаються, та які не допускаються до касаційного оскарження. Наводяться міркування щодо правозастосування.

Ключові слова: можливість, відкриття провадження, малозначна справа, касація, Верховний Суд, Касаційний господарський суд, дискримінація, фундаментальне значення для єдності правозастосовчої практики, преюдиційна справа, залежна справа, виняткове значення, значний суспільний інтерес.

Після початку роботи «нового» Верховного Суду, його було визнано касаційною інстанцією у господарських спорах. Для розгляду господарських спорів Верховним Судом (далі — ВС), у його складі (структурі) утворено Касаційний господарський суд. Станом на лютий 2018 р., Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України, Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховний суд України, не ліквідовані, але в силу зміненого процесуального законодавства втратили процесуальну дієздатність щодо розгляду справ.

Конституція України [1] більше не гарантує касаційне оскарження судового рішення, а лише допускає таку можли-

вість у визначених спеціальним законом випадках. Тобто, рішення судів першої та другої інстанції лише у певних випадках підлягають касаційному оскарженню. На рівні із конституційною нормою, яка визначає обмежений доступ справи до касаційної інстанції, у процесуальному законодавстві України існує додаткова перешкода для касаційного оскарження в тих випадках, коли за інших рівних умов, здається, проблем з допуском не виникло б.

За загальним правилом у відповідності до п. 2 ч. 3 ст. 287 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК), судові рішення у малозначних господарських справах не підлягають касаційному оскарженню [2; 3].

Відтепер поняття малозначності є юридичним, і відображає, зокрема, пріоритети української держави та судової системи.

Для віднесення конкретного господарського спору до класу малозначних, він має відповідати певним загальним оціночним критеріям, котрі викладені у ч. 5 ст. 12 ГПК («форми господарського судочинства») та главі 10 ГПК («Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження»).

Схоже, що ГПК не враховує потреби суб'єктів господарювання, оскільки дослівно відтворює у ч. 5 ст. 12 таке саме розуміння малозначного спору, яке міститься у ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України. Можливо, варто було б продовжити традиційний підхід диференціації, зокрема підвищити цінний ценз для суб'єктів господарювання.

Оскільки цінний критерій малозначної справи встановлюється на рівні до 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (далі — пр. мін.) станом на 1 січня 2018 р., в якому подається скарга, то варто зазначити, що держава асоціює таким чином малозначність та з іншим фінансовим «критерієм» — розміром судового збору. Тож можна порахувати, що по малозначним справам при розгляді в господарському суді першої інстанції сторонами сплачується від 1.762,00 грн до 2.643,00 грн судового збору, а в апеляційній інстанції та у Верховному Суді: від 2.643,00 грн до 3.964,50 грн та від 3.524,00 грн до 5.286,00 грн відповідно. Якщо до класу малозначних суддя відносить господарську справу з ціною позову понад 100, але не більше 500 пр. мін., то максимальний розмір судового збору збільшується: до 13.215,00 грн у суді першої інстанції, до 19.822,50 грн в суді апеляційної інстанції, та до 26.430,00 грн в суді касаційної інстанції відповідно.

Тобто, можна виявити ще й таку «приховану» позицію держави щодо визначення розміру судового збору можливою ознакою малозначного спору. Хоча, така складна шкала ставок, здавалося б, не має бути притаманна для справ, які на-

зиваються малозначними, але Закон України «Про судовий збір» встановлює саме такі ставки, не виокремлюючи окремо малозначні справи. Варто звернути увагу, що наповнення бюджету, все-таки, не повинно бути функцією суду. Оскільки в Україні на суди покладена така функція, то це не дуже позитивно характеризує нашу державу.

При застосуванні цінного цензу автоматично «випадають» із класу малозначних судові спори щодо немайнових вимог, разом із справами, що визначені у пп. 1—9 ч. 4 ст. 247 ГПК як такі, що підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження. Проте варто зазначити, що справи про захист прав інтелектуальної власності, якщо обраний спосіб захисту полягає у стягненні грошової суми розміром до 100 пр. мін., підлягають розгляду як малозначні справи. Тому на рівні із цінним критерієм, для віднесення справи до малозначних існує й інший, неціновий критерій.

Суб'єктивна «незначна складність» справи з ціною позову до 500 пр. мін., що станом на січень 2018 р. становить 881.000,00 грн, може свідчити про можливість судді на власний розсуд віднести її до категорії малозначних. Проте, суд першої інстанції може помилково оцінити рівень складності справи. У такому разі саме апеляційна чи касаційна інстанція, виявивши помилку суду першої інстанції, визначить, що справа має більшу складність, ніж попередня інстанція встановила.

У будь-якому випадку не відповідають критерію малозначності та не розглядаються у спрощеному порядку справи про: банкрутство, затвердження планів санації, корпоративні спори, захист інтелектуальної власності, про економічну конкуренцію та обмеження монополізму, приватизацію, спори між юридичною особою та її посадовою особою; справи, ціна позову в яких перевищує 500 пр. мін.

Першим критерієм, або орієнтиром, який може дозволити колегії суддів Касаційного господарського суду дійти попе-

реднього висновку про приналежність конкретного спору до категорії малозначних, а суддям першої інстанції забезпечити «недопущення» справи до касаційного розгляду — те, що справа була розглянута судом першої інстанції у порядку спрощеного позовного провадження.

При відносній легкості застосування такого критерію, необхідно більш глибоко розуміти критерії приналежності справи до категорії малозначних, адже пп. г п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК передбачає необхідність перевірки колегією суддів Касаційного господарського суду правильності віднесення судом першої інстанції справи до малозначних.

Так, у главі 10 ГПК визначено, що до розгляду у спрощеному позовному провадженні допускаються не тільки малозначні, а й інші справи. Тобто, ст. 247 цього розділу, не визначаючи поняття малозначності, визначає допустимість справи до розгляду у спрощеному провадженні на декількох підставах.

За умови правильного віднесення справи до малозначних, касаційне провадження повинно бути відкрите у трьох випадках:

1. пп. а п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК — касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

2. пп. б п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК — касант позбавлений можливості спростувати обставини, встановлені оскаржуваним судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

3. пп. в п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК — справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу.

Таким чином, для правильного застосування ч. 3 ст. 287 ГПК, необхідно надати тлумачення наступним поняттям (наведені далі поняття зазначені під буквою (А, Б, В), яка відповідає позначці підпункту п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК. (Два поняття В із двома позначками показують, що ці два елементи «сховані» у одному підпункті):

— А. Фундаментальне значення для єдиної правозастосовчої практики;

— Б. Відсутність можливості спростувати обставини для розгляду іншої справи;

— В₁ Значний суспільний інтерес щодо даної справи;

— В₂ Виняткове значення справи для касанта.

Так, більшість цих критеріїв є оціночними, але те, що питання про відкриття касаційного провадження вирішується суддями колегіально (ч. 3 ст. 294 ГПК), дозволяє, в загальному кількісному відношенні, зменшити кількість різночитань мінімум у три рази (оскільки замість трьох різних думок застосовується одна «з спільним знаменником» — ст. 33 ГПК). Такий позитивний ефект може бути присутній лише в одному випадку — однаковій та послідовній позиції кожного судді під час вирішення питання про відкриття касаційного провадження в кожній наступній малозначній справі.

А. Пропонується почати аналіз із першої ознаки, фундаментального значення для єдиної правозастосовчої практики. Традиційне розуміння підстав для перегляду рішення Верховним Судом України полегшує сприйняття вислову «єдина правозастосовча практика». Так, якщо Вищий господарський суд України при розгляді подібних справ, застосував закон по-різному, то справа підлягала перегляду Верховним Судом України. Достатньо спірним було прийняття різних за змістом рішень щодо аналогічних правовідносин, але касаційними судами різних юрисдикцій. Проте, «зведення» всіх касаційних інстанцій «під дах» єдиного ВС має поставити крапку у цьому питанні. Хоча новий ГПК, вирішив це питання на законодавчому рівні (ст. 302 ГПК визначає підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Палати Верховного Суду), але він створив нову невизначеність, нову проблему, з якою суддям нового ВС необхідно буде визначитися: які питання права мають фундаментальне (тобто, не прикладне) значення для єдиної правозастосовчої практики.

Згідно із тлумачним словником української мови, прикметник «фундаментальний, а, е» означає «міцний, великий, зроблений на тривалий час, значний за вмістом, величиною, обсягом; який є головним, основним, ґрунтовним, капітальним, глибоким». Цей же словник пояснює іменник «значення, я» як «громадська, політична, історична і т. ін. вага, роль кого-, чого-небудь; важливість; суть чого-небудь, зміст» [4; 5].

Традиційно, поняття фундаментальності вживається щодо наукових досліджень, тому достатньо авторитетною можна буде вважати висловлену позицію науковців, які входять згідно із частинами 1, 2 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», до Науково-консультативної ради при Верховному Суді [6].

Визначене в законодавстві громіздке поняття «фундаментальне значення для єдиної правозастосовчої практики» може і не створити складнощів для ВС, оскільки ВС є найвищим органом судової влади, проте варто запобігати зайвому суб'єктивізму суддів, оскільки він призводить до зловживання правом. Якщо професійне правниче суспільство не буде бачити послідовного підходу суддів ВС в віднесенні тієї чи іншої справи до «малозначних», легітимність ВС буде страждати, а незадоволення суспільства — зростати.

Б. Наступною ознакою, яка свідчить про те, що малозначна справа підлягає допуску до провадження, є «відсутність можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи». Хоча, на перший погляд, формування достатньо чітке, але виникає два різних погляди: чи не буде відмова у допуску до касаційного перегляду обмеження права людини на справедливий суд, якщо ця «інша справа» ще не відкрита, у задоволенні позову в ній вже під час касаційного розгляду, відмовлено тощо. Тобто, наскільки стан розгляду тієї «іншої справи», будемо називати її «залежною», визначає можливість допуску до касаційного розгляду, «преюдиційної» справи (тобто об-

ставини цієї оскаржуваної в касаційному порядку справи мають преюдиційне значення для іншої, залежної справи). На думку автора, Касаційному господарському суду все ж таки, варто допускати до касаційного розгляду будь-яку преюдиційну справу, за наявності навіть формального обґрунтування можливої залежної справи. В протилежному випадку, сторони будуть подавати від суду першої інстанції «пусті» позови, лише задля виникнення можливості оскаржити преюдиційне рішення до ВС. Тому задля уникнення цього процесуального рейдерства, процесуального піратства, варто забезпечити максимальний доступ до правосуддя. Хоча такий підхід суперечить «духу» статті п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України.

В₁, В₂. Наступний критерій поєднує у собі дві альтернативні обставини: оскаржувана справа має для касанта виняткове значення або справа становить значний суспільний інтерес.

Знову-таки, надзвичайно оціночні поняття. Справі не достатньо мати просто суспільний інтерес, він має бути значним; справа має становити виняткове значення для касанта, а не просто «захист законного права та інтересу» як формальність.

Дискусійність такого підходу не є об'єктом дослідження, проте дане положення, завданням якого логічно розуміти максимальне обмеження доступу малозначних справ до касаційного провадження, та максимальну дискрецію і суб'єктивізм суддів касаційної інстанції, необхідно правильно застосовувати у судовій практиці.

Словник української мови визначає прикметник «винятковий, а, е» як «який становить виняток серед загальних правил; такий, який нечасто трапляється, особливий, надзвичайний» [7].

Цей же словник містить тлумачення прикметника «значний, а, е»: «досить великий за кількістю, розміром, величиною і т. ін., чималий; який переважає звичайний рівень, ступінь, звичайну міру і т. ін. чого-небудь; який має неабияке значення; важливий, серйозний;

який має глибокий зміст; відомий, знаменитий, видатний, який займає високе суспільне становище, важливу посаду, впливовий та знатний» [8]. Одразу варто згадати, що в Україні, згідно із Законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [9] заборонена дискримінація: не можна відкривати касаційне провадження по малозначній справі лише тому, що у справі приймає участь впливова (значна) особа, хоча така справа і може становити суспільний інтерес.

При вирішенні питання про відкриття касаційного провадження одної малозначної справи, і при відмові в відкритті касаційного провадження іншої малозначної справи, ВС варто на практиці застосовувати прислів'я: «Jus est ars boni et aequi» («право є мистецтвом добра та справедливості») [10]. Це прислів'я варто сприймати як заборону «несправедливого та злого — тобто, сучасною мовою, недоброчесного» допуску до касаційного провадження одної справи, та відмови у допуску такої ж іншої лише з тієї підстави, що суддя не зміг повною мірою «приміряти на себе сорочку» касанта, та недооцінив «винятковість значення» справи для касанта. Знову ж таки, традиційно, суддям варто залишатися безсторонніми, але нове процесуальне законодавство, у даному випадку, порушує таку традицію.

Зазначена редакція норми вказує на те, що законодавець відійшов від позиції сприйняття недоторканості законних прав та інтересів як від самодостатньої цінності. Доводиться очікувати, що ВС зможе з часом, а чим раніше, тим краще, підготувати хоча б приблизний та відкритий перелік таких справ. Бо в майбутньому ВС буде «завалений» касаційними скаргами по малозначних справах лише з тих підстав, що касанти не будуть правильно визначати допустимість малозначної справи до ВС.

Підсумовуючи, варто зазначити, що для допуску до касаційного перегляду, судовий спір, ціна позову за яким менше 100 пр. мін., повинен відповідати одному із наступних критеріїв: касаційна

скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до ГПК, позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Якщо суддя вирішив, що окрема справа, навіть якщо ціна позову за якою перевищує 100 пр. мін., але в жодному разі не більше, ніж 500 пр. мін., є нескладною, то така «нескладна» справа підлягає касаційному оскарженню у таких випадках як: касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до ГПК, позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Якщо ціна позову по справі перевищує 500 пр. мін., або справа стосується: банкрутства, затвердження планів санації боржника до відкриття провадження про банкрутство, корпоративних відносин, спорів щодо правочинів з корпоративних прав (акцій), захисту прав інтелектуальної власності, захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму, захисту від недоброчесної конкуренції, відшкодування завдань посадовою особою юридичній особі збитків, приватизації державного чи муніципального майна, то така справа не відповідає критеріям малозначності та не може бути відмовлено у відкритті касаційного провадження на підставі п. 1 ч. 1 ст. 293 ГПК в контексті малозначності.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-12 // Відомості Верховної Ради України. 1992 р. № 6. Ст. 56.
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-19 // Голос України. 2017.
4. Слово «фундаментальний». Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/fundamentaljnyj>.
5. Слово «значення». Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/znachennja>.
6. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-19 // Голос України. 2016.
7. Слово «винятковий». Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/vynjatkovyj>.
8. Слово «значний». Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/znachnyj>.
9. Про засади запобігання і протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-17 // Голос України. 2012 р.
10. «Каменяр». Інформаційно-аналітичний часопис Львівського національного університету імені Івана Франка. URL: <http://kameniar.lnu.edu.ua/?p=463>.

Яценко С. С. О возможностях открытия кассационного производства по малозначимым хозяйственным делам.

Хозяйственный кассационный суд в составе Верховного Суда обязан открывать кассационное производство по малозначимым делам лишь в предусмотренных ХПК случаях. Но критерии допуска малозначимых дел к кассационному обжалованию достаточно оценочны: фундаментальное значение, исключительное значение, существенный общественный интерес, преюдициальность решения для другого дела. Предлагается ВС наработать перечень малозначимых дел, которые допускаются и не допускаются к кассационному пересмотру. Озвучиваются соображения касательно правоприменения.

Ключевые слова: возможность, открытие производства, малозначимое дело, кассация, Верховный Суд, Кассационный хозяйственный суд, дискриминация, фундаментальное значение для единства правоприменительной практики, преюдициальное дело, зависимое дело, исключительное значение, значительный общественный интерес.

Iatsenko S. S. The possibility of opening cassation proceedings in minor-cases economic cases.

The Commercial Court of Cassation in the Supreme Court is obliged to open the cassation proceedings in minor-cases, only in cases determined by the Economic Procedural Code. However, the criteria for admitting insignificant cases to the cassation are sufficiently rateable: fundamental value, exceptional significance, significant public interest, the prudency of the decision for another case. It is suggested that the Supreme Court develops an exemplary list of minor cases that are admitted and not allowed for cassation review. Considerations regarding enforcement are suggested.

Key words: possibility, open proceedings, insignificant case, appeal, Supreme Court, Economic Court of Cassation, discrimination, fundamental importance for the unity of law enforcement practice, prejudice case, dependent case, exceptional value, significant public interest.